

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'NUN "KUTSAL MAHPUS- EBU HANİFE" ROMANINDA HALK BİLİMİNİN İZLERİ

Geliş Tarihi/Received: 10.12.2017 - Kabul Tarihi/Accepted: 14.01.2018

Mehmet Altınova

Dumlupınar Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi.
mehmetaltinova@hotmail.com

Öz

Cumhuriyet dönemi Türk romanında Türk kültürünün izleri sıklıkla görülmektedir. Bu dönemin yazarları genel olarak Türk kültürünü tekrar halka tanıtmak için bazı unsurları romanlarında kullanmışlardır. Mustafa Necati Sepetçioğlu, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ünlü yazarlarından biridir. Eserlerinde hususiyetle kendi kültürünün malzemelerini kullanır. Bu sebeple onun eserlerinde Türk kültürünün izlerini rahatlıkla görülebilmektedir. Şahıs, roman içerisindeki ana öğelerinden birini oluşturur. Mustafa Necati Sepetçioğlu, Alparslan, Fatih Sultan Mehmed gibi tarihin önemli şahsiyetlerini ele alan yazarlarımızdandır. Bu makalede sözü edilen kitap da bir şahsiyet romanıdır. Sepetçioğlu, Kutsal Mahpus, Ebu Hanife adlı kitabında İslam dininin ünlü fıkıhçılarında Ebu Hanife'nin yaşamından bir kesit sunmaktadır. Bu makalede Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun dini bir şahsiyetin hayatını kaleme aldığı "Kutsal Mahpus-Ebu Hanife" romanındaki halk bilimi unsurları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Necati Sepetçioğlu, Kutsal Mahpus, Halk Bilimi, Ebu Hanife

MUSTAFA NECATİ SEPETÇİOĞLU'S "THE SACRED MAHPUS-EBU HANİFE" TRACES OF FOLKLORE IN THE NOVEL

Abstract

In the Turkish novel of the Republican period, traces of Turkish culture are seen frequently. The writers of this period generally used some elements in their novels to promote Turkish culture again to the public.

Mustafa Necati Sepetçioğlu is one of the famous writings of Turkish literature in the Republican era. In his works he uses his own cultural material in particular. For this reason, the traces of Turkish culture can be easily seen in his works. The person consists of the main texts in the novel. Mustafa Necati Sepetçioğlu, Alparslan, Fatih Sultan Mehmed is one of our writers who have taken important personalities of history. The book mentioned in this article is also a personality novel. Sepetçioğlu, Holy Mahpus, Ebu Hanife in the book of the Islamic religion in the famous jurists of Ebu Hanife's life is a cross section.

In this article, Mustafa Necati Sepetçioğlu will try to bite elements of the people's intelligence in the novel "Sacred Mahpus-Abu Hanifa", where he received the life of a religious personality.

Keywords: Mustafa Necati Sepetcioglu, Kutsal Mahpus, Folklore, Abu Hanifah

GİRİŞ

Mustafa Necati Sepetçioğlu, Cumhuriyet devri Türk edebiyatının milli hassasiyete önem veren temsilcilerinden biridir. Kitaplarında hususiyetle Türk tarihini, kültürünü ihtiva eden destanları, savaşları, halkın yaşayış tarzlarını kaleme almıştır. Bu bakımdan özellikle Cumhuriyet döneminin birçok edebiyatçısı gibi yeni kurulan Türkiye'nin mazisini çeşitli edebi türlerde anlatmaya gayret etmiştir. Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* adlı eserinin "*Mustafa Necati Sepetçioğlu*" maddesinde yazara ilişkin şu bilgileri verir;

"Mustafa Necati Sepetçioğlu, Günümüz yazarlarından, doğ.1932 Zile. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi.(1956), İstanbul'da Sosyal Sigortalar Kurumu Hukuk İşleri Müdürlüğü'nde şeflik ve Milli Eğitim Basımevi'nde müdürlük yaptı. İlk eseri bir hikâye kitabıdır: **Abdürrezzak Efendi** (1956). **Trampacılar** oyununun İstanbul Şehir Tiyatroları'nda oynanması (Mart 1968) peşinden, İstanbul Üniversitesi Talebe Birliği Gençlik Tiyatrosu'nun sahneye koyduğu **Büyük Otmarlar** çıktı (Mayıs 1968). **Yaratılış ve Türeyiş**(1965), kitabında İslâmlıktan önceki destanlarımızı günümüz diline aktaran yazarın öteki oyunları şunlardır: **Çardaklı Bakıcı**(1969), **Köprü** (1969), **Son Bloklar** (1969), **Her Bizans'a Bir Fatih**(1972). Şimdilik yedi kitaptan oluşan, destansı bir roman dizisine Malazgirt savaşından (1071) Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşuna kadar, Anadolu'da Türk tarih ve hayatını konu edindi: **Kilit** (1971), **Anahtar**(1973), **Kapı** (1973), **Çatı** (1974), **Üçler-Yediler-Kırklar** (1975), **Bu Atlı Geçide Gider** (1977). **Üçler-Yediler-Kırklar**'da olaylar Yıldırım Bayezit devrine kadar gelmişti, yedinci kitap ise "Fetret devri"nin üç cilt tutacak hikâyesinin birinci cildi oluyor. Destan konusunda iki kitap çıkardı: **Yaratılış ve Türeyiş** (1965), **Türk Destanları ve Dede Korkut Hikâyeleri** (1973). Yazar bir yandan geniş bir tarih atlası üzerinde çalışırken, bir yandan da Türkiye'nin bugünkü toplumsal yapısını gösteren romanlar yazmaya yöneldi. **Cevahir ile Sadık Çavuş'un Buğday Kamyonu** bu yönelişinin bir ürünüdür. Daha sonra **Karanlıkta Mum Işığı** (1978), **Darağacı** (1979), **Ebemkuşağı** (1980),

Geçitteki Ülke (1980) adlı kitapları çıkardı.”(Necatigil, 1999, s.325) Yazar, 10 Temmuz 2006’da vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı’na defnedilmiştir.

Behçet Necatî’in de sözünü ettiği gibi yazar, farklı edebi türlerde Türk kültürüne ait olan pekçok tarihsel konuyu farklı yıllarda kaleme almıştır. Alparaslan’ın Anadolu’yu fethetmesinden II. Mehmed’in İstanbul’u fethetmesine kadar pek çok tarihsel konuyu ele almış, kurgulamıştır. Eserleri tarihsel didaktik türdedir. Yazar, halka tarihsel sürecimizi anlatmayı bir görev bilmiştir. Sadece tarihsel süreci anlatmakla kalmamış aynı zamanda yaşadığı ülkenin toplumsal malzemelerini de eserlerinin merkez noktası yapmaya gayret göstermiştir. Bu anlamda Türk destanlarını ele alması bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bu yazıda Mustafa Necati Sepetçioğlu’nun "*Kutsal Mahpus Ebu Hanife*" adlı kitaptaki halk bilimsel unsurlarının ortaya çıkarılmasına çalışılacaktır. Kitabın genelinde Ebu Hanife’nin hayatı anlatılmaktadır. Bu anlamda ele alacağımız eser bir biyografik eserdir. Ele alınan eserde Ebu Hanife’nin yanında onun çevresindekilerden de kesitler sunulmaktadır.

Kitabı merkeze alan karakterin başvuru kaynaklarına göre hayatına ait bilgiler verilmesi, romanın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. "İslam'da hukuki düşüncenin ve ictihad anlayışının gelişmesinde önemli payı olup daha çok Ebu Hanife veya İmam-ı Azam diye şöhret bulmuştur. Ebu Hanife onun künyesi olarak zikrediliyorsa da Hanife adında bir kızının, hatta oğlu Hammad'dan başka çocuğunun bulunmadığı bilinmektedir. Bu şekilde anılması, Iraklılar arasında hanife denilen bir tür divit veya yazı hokkasını devamlı yanında taşıması veya hanif kelimesinin sözlük anlamından hareketle haktan ve istikametten ayrılmayan bir kimse olmasıyla izah edilmiştir (İbn Hacer ei-Heytemi, s. 32). Buna göre "Ebu Hanife"yi gerçek anlamda künye değil bir lakap ve sıfat olarak kabul etmek gerekir. 80 (699) yılında Kufe'de doğdu.[...] Ebu Hanife'nin Ehl-i beyt'e karşı kalbi yakınlık ve bağlılık duyduğu ve Hz. Ali eviadını sevdiği kesindir. Bu sebeple Emeviler'in Ehl-i beyt'e karşı tutumu sertleşince Ebu Hanife onları açıkça tenkit etmekten çekinmemiştir. Hatta onun, Zeyd b. Ali'nin 121 (739) yılında Emevi Halifesi Hişam b. Abdülmelik'e karşı başlattığı ayaklanmayı hem maddi olarak hem de fetvalarıyla manen desteklediği nakledilmektedir. [...] Son halife II. Mervan, gönüllerini almak ve yönetime karşı muhalefetlerini yumuşatmak için Irak Valisi İbn Hübeire aracılığıyla birçok âlime memuriyetler teklif etmiştir. Bu arada Ebu Hanife'ye de Küfe kadılığı veya beytülmal emniyeti teklif edilmiş, her türlü baskıya rağmen kabul etmeyince de hapsedilmiş ve dövülmüştür. 130 (747- 48) yılında cereyan eden bu olayda Ebu Hanife'nin durumunun ağırlaştığı, sağlığının kötüye gittiği görülünce valiye haber verilmiş, vali de arkadaşlarıyla istişare etmesi için Ebu Hanife'ye zaman tanıyarak onu hapisten çıkarmıştır. Bunun üzerine Ebu Hanife Mekke'ye gitmiş ve hilafet Abbasiler'e intikal edinceye kadar orada kalmıştır.”(Uzunpostalcı, Ebu Hanife, ss. 131-132) Ebu Hanife 767 yılında zehirlenerek öldürülmüştür. (Ebu Hanife’ye dair etraflı bilgi için bkz. Devirleri Aydınlatan Meş’ale İmâm-ı A’zam Ulusal Sempozyum Tebliğler Kitabı, Eskişehir,2015)

Ebu Hanife'nin hayatının romanda nasıl aktarıldığı da önemlidir. 269 sayfalık roman, Emevi hükümdarının Ebu Hanife'yi saraya çağırmasıyla başlar. Ebu Hanife, kendi iç dünyasında bu çağırılmanın sebebini düşünmeye başlar. Bir yandan da saraydan sağ çıkamama ihtimalini düşünür. Bu düşünce romanda uzunca anlatılmıştır. Fakat çağırın devlettir, devletin buyruğu onun nazarında mühimdir. Ebu Hanife, anarşist bir tip olarak karşımıza çıkmaz. Bu nedenden dolayı saraya gitmeye karar verir. Ailesiyle vedalaşır, helallik ister. Saraya giderken yolda Ebu Müslim ile karşılaşır. Ebu Müslim, Ebu Hanife'nin evinde mühim bir konu konuşmayı talep etmektedir. Ebu Hanife, bu sırada bireysel bir çatışma yaşar. Saraya gitmek ve devletin ricasını kırmamak ile Ebu Müslim'in bu isteği arasındaki bu çatışma sonucunda Ebu Müslim'in ricasını almayı seçer. Bu sebeple de roman başka bir boyuta taşınır. Ebu Müslim, baskıcı bu yönetime karşı ayaklanma fikrini Ebu Hanife'ye sunar. Ebu Hanife, burada devlet anlayışını açıklar. Teklife zorla da olsa olumlu bakmaktadır. Çünkü Emevi Devleti, Hz. Ali ve soyuna karşı haksızlıklar yapmaktadır. Daha sonra Ebu Müslim, Ebu Seleme ve Ebu Hanife bir plan yaparlar. Daha sonra Ebu Hanife, sarayın isteğini yerine getirerek saraya tekrar gitmek için hazırlanır. Öğrencisi Yusuf'a vasiyetnamede bulunup öğüt verir. Saray halkı, onlar için müjdeli, Ebu Hanife için kötü bir haber verir. Hz. Ali'nin soyundan biri öldürülmüştür. Bunun üzerine bir teklif yapar; saray, Ebu Hanife'yi kadı yapmak istemektedir. Böylece devlete bağlılığı olacak ve devletin istediğine uygun bir politika izleyecektir. Fakat her ne şartla olursa olsun Ebu Hanife bu teklifi geri çevirir. Çünkü bu teklifi kabul ettiği takdirde sonucun nasıl olacağını tahmin etmektedir. Bunun üzerine kırbaçlanıp hapse mahkûm edilir. Bir süre sonra hapisten çıkarak Mekke'ye doğru yol alır. Mekke'de bir seyyitle karşılaşır ve onunla konuşur. Roman, Ebu Hanife'ye gelen bir teklifle son bulur (Bknz: Çalık,1993;180-182).

Roman, 21 Ekim-8 Aralık 1986 tarihleri arasında Yeni Haber Gazetesi'nde tefrika edilmeye başlanmış, ancak gazetenin kapanmasıyla tefrika yarım kalmıştır. (<http://www.ulkucudunya.com/index.php?page=haber-detay&kod=6910>)

ROMANIN HALK BİLİMSEL UNSURLARI

DİNSEL

Roman, muhteva olarak bir İslâm dininin önemli bir şahsiyetini anlatmasından dolayı dini unsurlar eserde sıkça görülür. Ebu Hanife, İslam felsefesinin ve fıkıhın önemli şahsiyetlerinden birisi olmuştur. Öyle ki fıkıh konusunda içtihat yaparak "Hanefilik" mezhebini kurmuş ve İmam-ı Azam, yani en büyük imam sıfatıyla tanınmıştır. Bu başlık altında, ayetler, dini söylemler, dini benzetmelerle ilgili tespitlere yer verilecektir. Konu başlıklarına geçmeden önce dinsel unsurların kullanımında dikkat çekici bir özellik de benzetme unsurlarının din öğeleriyle kullanılmasıdır. Yazar, İslâm dininin öğelerini kullanmıştır. Şu cümlede bu üslup özelliği açıkça görülmektedir; "Hammâdın annesi sanmıştı ki bu gelen bir Saraylı değildir de, nedense bilemiyor, bir Cehennem zebânesidir."(Sepetçioğlu, 1990, s.39) Görüldüğü gibi cehennem

zebanisi benzetmesi İslâm dininin içerisinde tahayyül edilebilecek bir benzetmedir.

Ayetler

Mustafa Necati Sepetçioğlu'ya ait *Kutsal Mahpus Ebu Hanife* adlı romanında ayetlerden sıklıkla yararlanılmıştır. Kitapta en çok yararlanılan ayetlerden biri Neml suresinin 30. ayeti olan "*Bismillahirrahmanirrahim*"dir. Anlam olarak "Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla..." demektir. İslam inancına göre bir iş yapılmadan evvel besmele çekmek sünnettir. Ebu Hanife de İslamî bir önder olmasından dolayı bu ayeti sık sık tekrarlaması olağan bir durumdur. Bu sebepler neticesiyle bu ayet romanın kurgusunda başka kişilerce de çok sık kullanılmıştır.

"Doğduğu yahut öleceği saatin tek başınalığındayken bilmediği fakat hiç unutamayacağı; bilmediği ve hiç unutamayacağı için de yüreğindeki gizlilikler kadar güzel hissettiği o tadına doyumaz şeyin, ilk yenilikte hemen eskimenin doyumsuzluğu ile: "Bismillâhirrahmanirrahim" dedi. Hayat, doğum yenilenmesi ile ölüm eskimesi arasında milyarlarca Bismillahirrahmanirrahimin zincirlenmesinde açılıverdi ayaklarına." (Sepetçioğlu, 1990, s.15)

"Anasıyla babası da böyle düşünenlerdendi, böyle düşünenler için de yapılacak tek şey, ana yoldan daha içeriye çekilmek olabilirdi. Onlar da böyle yaptılar. Şu az önce kapısından Besmeleyle ayrıldığı, dönüşü kuşkulu bu Saray çağrısından sonra allah bilir bir daha görmesinin mümkünü bulunmayan şimdiki evin yeri satın alınmış, ana yoldan kaçılmış âdetâ, bu yeni yerde yeni bir cennet köşesi yapılmıştı." (Sepetçioğlu, 1990, ss.21-22)

Romanda kullanılan başka bir ayet-i kerime ise şudur: "De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar." Zumer suresinin 9. ayetinde geçen bu ifade romanda da geçmektedir; "Hiç bilenle bilmeyen bir tutulabilir mi ya İbn Şübrüme?" (Sepetçioğlu, 1990, s.116) Burada Ebu Hanife, cahilliğin boş bir şey olduğunu ve akıldan uzak bir düşüncenin insana zarar verdiğini ayetle destekleyerek vurgulamakta ve sözünü daha etkin hâle getirmeyi amaçlamaktadır.

Romanda geçen başka bir ayet ise Nisa suresinin 29. ayetidir. Ayet şu şekildedir; "Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka. Kendinizi helak etmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." Burada Allah, kullarına karşılıklı rıza ile malların değişimi için helal kılmış aksi takdirde ise zorbalık yoluyla alınan mallar için alan kişiye haram kılmıştır. Bu sebeple Ebu Hanife, borçları yüzünden haciz konulmak istenen bir kişiyi savunurken bu ayeti göstermektedir; "-Tanrı, aranızda mallarınızı doğru olmayan yollarda yemeyin, ancak sizin rızanız ile olan ticaret suretiyle olanlar, başkadır... buyuruyor." (Sepetçioğlu, 1990, s.123) demektedir.

Sonuç olarak Sepetçioğlu, kitabında Neml suresinin 30. ayetini sıklıkla kullanmakla beraber Zumer suresinin 9. ayeti ile Nisa suresinin 29. ayetini kullanmıştır.

Ehl-i Beyt Sevgisi

Romanda Emevi hükümdarı ve çevresi yani "Saray" Hz. Ali'ye karşı kin beslemektedir. Cuma ve bayram hutbelerinde Hz. Ali ve onun yakın ailesine karşı söylemler söylenmektedir. Fakat Ebu Hanife'nin ehl-i beyte olan saygısı ve sevgisi sonsuzdur. Halifelik hakkının Hz. Ali ve onun soyuna ait olduğu düşüncesine sahiptir. Fakat her ne kadar bu düşünceye sahip olsa da romanın başlarında devlete olan saygısı devam etmektedir. Saraya çağrıldığında "Hz. Ali'nin soyundan biri öldürülmüş" söylemi onu derinden üzmüştür. Romanda Ehl-i Beyt'ten yalnızca Hz. Ali'nin adı geçmektedir.

Ebu Müslim, Ebu Hanife'yi ikna etmeye çalışırken aynı zamanda Ebu Hanife'nin Hz. Ali sevgisinden de faydalanmıştır. Romanda iki yerde Hz. Ali'nin öldürülmesine ilişkin bilgilere yer verilir (Sepetçioğlu, 1990;s:85-90).

İbadet

Romanda İslam'a ait olan ibadetler sıklıkla kullanılır. Namaz kılmak da en çok kullanılan ibadet çeşididir. Ebu Hanife, roman içerisinde ya namaz kılan ya da namazı kıldırın şekliyle karşımıza çıkar. Bunun dışında zamanında Mekke'ye gidip hadis ezberleme işi de yapmıştır. Bu anlamda Ebu Hanife, muhaddislik göreviyle de karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında roman hususiyetle Ramazan ayında geçmektedir.

Tasavvuf Düşüncesi

Dinin mistik bir yönelişi olarak tanımlayabileceğimiz tasavvuf düşüncesi, romanda kendini hissettirmektedir. Gerek ibadet ederek ve sünnete uyarak Allah'ı bulma yoluyla gerekse yaşayış biçimini değiştirerek Allah'a ulaşma çabası vardır. Tasavvuf düşüncesinde "Halvet-i der Encümen" olarak bilinen kalabalıklar arasında ama yalnız olma düşüncesi romanın içerisinde kurgulanmıştır. Bu iki şekilde romanın içerisinde görülmektedir; birincisi her ne olursa olsun asla Kur'an'ın emirlerinden ve peygamberin sünnetinden ayrılmayan ve herkesin yönetime biat ettiği devlete sorgulamayla bakması sonucunda yalnız kalan Ebu Hanif; diğer bir şekli de kendi yalnızlığını kendi oluşturan Ebu Hanife'dir. İkinci kısma ait olduğu düşünülen şu ifadeler romanın tasavvufi unsurunu ön plana çıkarır; ""Zorluk çekmedi. Kalabalığın içindeyken de yalnızlığın sarayını yaşamağı biliyordu." (Sepetçioğlu, 1990, s.19)

Yemin

Yemin kültürü her millette vardır. Bir şeyi inandırmak yahut bir işi yapmak için ilahi bir güç unsuru oluşturmak için yemin edilir. Türkçe 'de çoğunlukla "ant içmek" şeklinde karşımıza çıkar. Sepetçioğlu'nun ele alınan romanında da sıklıkla yemin edilmektedir. Sarayın Ebu Hanife'ye kadılık teklif etmesine karşılık o, "... Vallah kabul edemem, ben de yemin ettim, duydunuz, yeminden dönemem." demiştir. (Sepetçioğlu, 1990, s.135)

Kargış/ Beddua

Birine karşı kızgınlık anında veya bir işin olmaması için edilen kötü niyetli dualara beddua denir. Romanda da beddualar/ kargışlar bulunmaktadır;

Öfkelenip Valiye bağıracağı yerde; elin kırılır senin!... diyeceği yerde korkmuş kaçmış bu. Korkarım donu da berbaddır... korkuyordu farkında mısın?" (Sepetçioğlu, 1990, s.143)

Dua

Dua, tüm dinlerde olan bir ilahi dilektir. Kişinin arzuladığı şeyleri Tanrı'dan istemesidir. Romanda da sıklıkla dua edilmektedir. Örneğin;

"-Tanrı yardımcın olsun kardeşim, seğırt, durma." (Sepetçioğlu, 1990, s.144) Görüldüğü üzere burada iyi bir dilek vardır. İslam inancına göre, yardımı yalnızca Allah, eder. Kul yalnızca bir aracıdır. Yazar da bunun bilincinde olup yardımı eden birinci şahsa yönelik dilekte bulundurmasını sağlamıştır.

TOPLUMSAL YAŞANTI

Romanda İslam coğrafyasının yaşayış tarzını yansıtan pek çok ögeye yer vermiştir. Bu bölümde isimleri, toplumsal söylemler, kıyafet, bölge halkının dünya görüşlerine yer verilecektir.

İsimler

Arap toplumu ya da daha genel olarak ifade etmek gerekirse Orta Doğu coğrafyasının neredeyse tamamı babalarının isimleriyle anılırlar. Bu sebeple romanda da bu isimlerde bu unsurlar görülmektedir. Ebu Hanife, Ebu Müslim, Ebu Seleme, Yezid, Hammad gibi isimler Arap kültürüne özgü isimlerdir.

Kıyafet

Her milletin kendine özgü kıyafetleri vardır. Kıyafet sayesinde o millet kendini yansıtabilir. Kıyafetin modeli, neyden üretildiği eserde tasvir edildiğinde olayın nerede geçtiği tahmin edilebilmekte ve o toplumda hangi ham maddenin fazla olduğu hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Arap yarım adasında çarşaf ve cübbe sıklıkla giyilmektedir. Ebu Hanife de o coğrafyanın adamı olduğundan cübbe (Bknz: Koçu,2015;63-64) giymesi dikkat çeker.

"Ebu Hanife, herkesin bildiği sanını duyduğu anda çırılçıplak kalmışçasına yadırgadı; şaşırveren elleri cübbesinin yenlerini çekiştirdi, yakaları boynuna doğru kaldırıp indirdi." (Sepetçioğlu, 1990, s.29)

Para Birimi

Para birimi olarak dirhem kullanılmaktadır. "Kûfenin orta hallisi yiyor denildiğine bakılırsa... nice yoksul çocuğun cebinde Hammâtın cebindeki aylık yarım derhemden çok para bulunur... imiş; öyle duymuştu... hoş, yarım dirhemi olduğunda zengin sayıyordu kendini, çok zengin sayıyordu, bayramlarda." (Sepetçioğlu, 1990, s.37)

Halkın Düşünce Yapısı

Olayları ve durumları yorumlayış tarzı, o millet hakkında bize bazı ipuçları verir. Örneğin; "Vali çağırtmıştı. Emevilerin bir Valisinin, üstelik Kûfedeki Sarayında Irak Valisinin çağırması demek? İyiye mi sayılır?" (Sepetçioğlu, 1990, s.22) Ebu Hanife'ye ait olan bu söyleme bakıldığında Irak Valisine önem

verildiği, halkın ona bir değer yüklediği göze çarpar. "Üstelik" ifadesi bu değer yargısını daha da güçlendirdiği görülmektedir. Bir başka örnekte, "Bayram namazını Ebu Müslim'in kıldıracağı sanılıyordu, imamlığa Kesirin Süleyman geçti. Daha ilk anda değişiklik anlaşıldı, bayram hutbesi okunmamıştı, namaza geçilmişti. Hâlbuki Emeviler hutbesiz başlamazlardı, Hazreti Aliyle soyuna söğmeden o ilk hutbeyi tamamlamazlardı... değişiyordu zaman; değişmeye başlamıştı..." (Sepetçioğlu, 1990, s.201) Görüldüğü üzere toplumsal yapı Emevilerin çökmesi ile birden bire değişmişti. Emeviler zamanındaki hutbeler, bayram namazından önce okunurken, Emevilerin çökmesiyle birlikte sonra okunmuştur. Bunun yanında Emeviler, Hz. Ali karşıtı söylemlerde bulunurken, bu çöküşle birlikte böyle bir şey yaşanmamıştır. Bu da yine toplumsal düşünce yapısının hareketlenmesi anlamı taşımaktadır. Bir başka yerde ise "Kufe halkı adamı gece vakti vurmasını sever; adamı zehirlemesini sever..." diyerek yine Kufe halkının yaşayış biçimine vurgu yapmıştır.

Yemek Kültürü

Yemek kültürü bir milletin kimliğini göstermede yardımcı olur. Ülkelerin kendilerine has yemek kültürleri vardır. Bu kültür ögesi maddi kültürün içerisinde yer alır. Romanda da yine bu kültüre has özellikler sıklıkla verilir. Bunun yanında burada konu edinilmesi gereken bir başka husus yemeği hangi araçlarla tükettikleridir. Zira Ebu Hanife, Saraya gittiği vakit Emevi hükümdarı süslü, altın kadehlerde içki sunmasından dolayı içmeyi kabul etmemiş ve en nihayetinde topraktan yapılmış bir tasla birkaç yudum almıştır. Maddi kültür içerisinde yer alan yemek kültüründe ise kitabın bir bölümünde uzunca bahseder; "Bamyalar, küçük parmağın son eklemleri iriliğinde ancak, onları da ayıklamağa kalktın mı geriye ne kadarlığı kalırsa artık birer birer kızartmak gerekirdi yağda; o kurumuş yeşilin yağ kızarmasında tazelenmesi olurdu bu; ondan sonra döş etinde kapanma tarafından az tirit vereceksin: pişmesi, bamyanın o tirit içinde şöyle biraz tombullaşması olacak... et bamyaya bamyaya ete doyaya ateşte tutacaksın; ancak böyle piştiğinde pilava sarar mübarek... Yoksa pilav yabancı bamyaya yabancı..." (Sepetçioğlu, 1990, ss.229-230) Yine Mekke'ye gittiği vakit Hammad'ın annesinin yaptığı muhallebiye de özlem duymakta ve onun tarifini de uzunca vermektedir.

HALK EDEBİYATI ÜRÜNLERİ

Türkü

Türkü, halk edebiyatı nazım biçimleri içerisinde bölgeyi en iyi yansıtan edebi türdür. Romanın bir yerinde de türkü türü geçmektedir;

"Ses, genç bir gırtlakta öfkelenirken, türkünün sözlerini de olduğundan çok katılaştırıyordu: " Aramızda cârîye çocuklarının sayısı ne kadar çoğaldı, Ya Rabbi, beni, içinde piçlerin dolaşmadığı bir ülkeye gönder..."

[...]

Türkünün sözlerindeki Arapçadan da belliydi bu bir halk türküsüydü. Rabbi derken iki dudak arasında ezilen sesin peltekleşmesi de ayrıca aşağıdan,

güney Araplarından gelme bir kendini beğenmiş sahiplenmede çağırıyordu.” (Sepetçioğlu, 1990, s.23)

Şiir

Şiir İslami inanç çerçevesince mühim bir yer teşkil eder. Hz. Muhammed’e yazılan Kaside-i Bürde şiirine baktığımızda bunu bariz bir şekilde görebiliriz (Bknz: Karakoç,2016) Bunun yanında Seb’i Muallaka adı verilen Ka’be’ye asılan yedi seçkin şiir geleneğine de bakacak olursak cahiliye devrinde de sanata ve güzel söz söylemeye ne derece önem verildiği görülmektedir. Arap filolojisi uzmanı Prof. Dr. Nihat Mazlum Çetin, Eski Arap Şiiri’nde Arapların barbar olmaktan kurtaran şeyin sanat ve şiir olduğunu belirtir (Bknz: Çetin,2012). Arapların şiir anlayışı ve poetikasına ilişkin bilgi veren başka bir şahsiyet de Adonis’tir (Adonis,2014). Kur’an da yine güzel sözü övmektedir. Bununla ilgili İbrahim suresinin 24. ayetinde Allah, kullarına “Görmedin mi Allah güzel bir sözü nasıl misal getirdi? (Güzel bir söz), kökü sağlam, dalları göğe yükselen bir ağaç gibidir.” der. Yasin suresinin 69. ayetinde ise Peygamberlerin sözlerinin şiir olmadığını, onların bir ayet olduğunu vurgularcasına şu ifadeleri kullanır; “Biz o Peygamber’e şiir öğretmedik. Bu ona yaraşmaz da. O(na verdiğimiz) ancak bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır.” Bu sebeple- ayetlerle şiir birbirine karışma ihtimali nedeniyle- peygamberler şiir yazmamışlar ama şiir yazanlara karşı da cömert olmuş ve ihsanda bulunmuşlardır. Romanda da Arap şiirinden bir parça örnekleme yapılmıştır;

“-Ben karanlık getiren karanlık yayan; azametli dağların tepelerine tırmanan kimseyim. Sarığımı suratımdan sıyırduğım vakit sen beni tanırsın! Kufe camiinde, vefasızlığıyla ünlü Iraklılara Haccac bu eski arap şiirinin mısralarıyla seslenmişti, sonra da: Ey Kufeliler! demiş bağırmıştı. Boynundan vurulmağa hazır kelleler görüyorum. Ben, gerçekten bu işi yapacak kişiyim.” (Sepetçioğlu, 1990, s.202) Görüldüğü gibi eski Arap şiiri burada kendini göstermiştir. Bir düşünceyi daha da etkili hale getirmenin yolu insanın ruhunu derinden etkileyen şiir türünü kullanarak aktarmaktır.

Bölgesel Söyleyişler

Bölgesel söyleyişlerden kasıt salt o bölgeye has olan söyleyiş biçimleridir. Bunlar içerisinde atasözleri, deyimler v.d.dir. Bunlara örnek olarak; “Helhele çağırıyordu... akıl almaz bir Şam gırtlığında: “Yâ yedah, Yâ yedah!” Çığırıktan sonra tuğla köşkün içindeki genç sesi, boğayı ineği kışkırtan helhelelerle yedekledi.” (Sepetçioğlu, 1990, s.23) Görüldüğü üzere burada bölgesel dil olan Arapça ile kurulmuş bir yapı vardır.

Bir başka yerde ise “Valinin Arap damarını düşündü. Kabarması tatsızlığın artmasına sebep olurdu; korkudan çok sevimsizlik verirdi.” (Sepetçioğlu, 1990, s.22) ifadeleri vardır. “Arap damarı” ile kastedilen aniden sinirlenen bir kişiliğe sahip değildir.

“[...] Emir demişti. Neden Emirülmü’nin, dememişti? Yahut neden Halife demiyordu çoğunluk gibi?” ifadesinde de yine halkın söyleyiş tarzına örnektir.

Burada Arapçada harf-i tarif adı verilen ve İngilizce karşılığı "The" olan belli bir kişi/ teklik anlamı katan "El" ekinin niçin kullanmadığını sorgulamaktadır.

Halk dilindeki bazı sözcükler romanın içinde kullanılmıştır. Kocakarı, dulda, kuzu uysallığı, Arap damarı bu kelimelerin arasında yer almaktadır (Adonis,2014).

ROMANDA HALK BİLİMİNE BAKIŞ

Romanda halk bilimine bakışın izleri bariz bir şekilde görülmektedir. Özellikle kişilerin halk tanımına, halka bakışına ve toplumsal sınıfın izlerine sıklıkla rastlanır. Ebu Hanife, Ebu Müslim'e halkın kökenine ilişkin düşüncelerini şu şekilde verir;

"Yazık! Deyişini mi duydu nedir, Ebu Hanife, Ebu Müslim'in içinden yazıklanmasına karşılık verirmişçesine:

-Hayır, dedi. Soyumun kim olduğunu biliyorum, bu bana dünyada sağlam durabilme gücünü verir, tıpkı ağaçların ayakta durmasını sağlayan kökleri gibi. Ağaçlar köklerinden beslenmiyor mu? Biz de öyle, geçmişimizin köklerinden besleniriz. Ama bakın Arapça konuşuyoruz sizinle. Sen de ben de Arapça düşünüyoruz; konuştuğumuz dildeyiz biz, düşündüğümüz dildeyiz inandığımız bir tek şey var; güvendiğimiz bağlandığımız bir tek şey... o, üzerinde yaşadığımız ve bizim olması için, ebediyen bizim olması için dua ettiğimiz toprağın hürriyetidir; ondan sapmayız. Bunun için ben güvendiğim geçmişimi ortaya sürmek istemem, zorunda da değilim. Sen de, o da, öteki de... Hepimiz için geçerli bu. Yoksa bölünürüz, dağılırız, hepimiz yok oluruz. Sanma ki sen kendini kurtarırsın, öteki pek böbürlendiği soyunu ayakta tutar, beriki su yüzünde kalabilir. Yok, hayır, yanlış! Benim dedemin köle oluşu, babamın hür kölelerden bilinişi de önemli değil; ben, benim; ben geçmişimde yaşadığım kadar bende yaşıyorum, gelecekte yaşayabilmek için de bende yaşamak zorundayım. Tanrımın beni yaratılış sebebinde yaşayacağım... [...] Bir sözüm daha var, dedi; Senden benden sonrakilerin köleleşmesini istemiyorsak, onlar hür doğsun, hür ölsün, hürriyet dediğimiz nesneyi ekmek gibi su gibi şart bilsinler, geçerli bilsinler diyorsak... savaşmakla olmaz bu! Vurup kırmakla olmaz. Bunların sonu yeni köleliklerdir. Hayır, hürriyete düşüncelerle varılır Ebu Müslim, akılla varılır, ilimle." (Sepetçioğlu, 1990, ss.48-49)

Ebu Müslim'in halk tanımı ise, "- Biz halkız, dedi. Haklıyız da. Yöneten olmadığımız, yönetimi haksız yere haksızlıkların çalışına katlanmak zorunda kalmadığımız için gözü kapalı olmamalıyız. Akıtılan kanın sahibi bizleriz, zulüm bizim üzerimize yağıyor, yok edilen biz oluyoruz. Bu durumda olandan bitenden de habersiz kalır sak büsbütün yok olmuş sayılmaz mıyız? Sanırım, kim olduğumuzu yeterince söyledim. Şimdi huzur dolu evimize gidebilir miyiz? Güneşin ağzını açtığı şu saatlerde sokak ortasında çok durduk, çok görüldük, yeter sanırım, daha çoğu..." (Sepetçioğlu, 1990, ss.31-32) şeklindedir.

Halk arasında eşitlik fikrine sıkça yer verilir. Nitekim İslam dini de insanlar arasındaki eşitliğe sürekli vurgu yapmaktadır. Arap toplumunda kabileler arasındaki birtakım çatışmalar nedeniyle toplumsal statüler oluşmuş ve köle-

efendi gibi toplumsal sınıflar meydana gelmiştir. Ebu Hanife, bu sınıf farklılığını bertaraf etmek için şu görüşlerini ifade etmiştir; "Hepimizin aslı bir sayılır, diye mırıldandı; kimsenin kimseye üstünlüğü olmadığı gibi kimsenin kimseden ayrıcalığı da yok... var mı sence? Var diyorsan... sen bilirsin. Ben yok diyorum. Kılıcın başka kitabın başka düşündüğü yerler de olmuştur zamanlar da. Ne var ki bu meselede bir düşünürler sanıyorum." (Sepetçioğlu, 1990, s.47) Bu düşünce ayetlerle ve hadislerle sabittir.

İnsanın doğduğu yer onun düşünsel yapısını da değiştirmektedir. Çünkü halk, insana şekil verir. Bunu romanda şu şekilde açıklar yazar, ""Önemli olan insanın doğduğu yerdir. Doğduğu yerin iklimi değişik ise insan da değişiktir. Bir olduğu milletin huyu ne ise o insanın huyu da odur..." (Sepetçioğlu, 1990, s.47) Bu düşünce aslında İbn-i Haldun'da ve Fransız yazar, Camille Julien'in de etkisiyle Yahya Kemal Beyatlı'da da vardır. Onlar da tıpkı Ebu Hanife gibi yaşanan toprakların aslında insanların karakterini de etkilediğini söylerler.

Yabancı Halk Kültürü

Kitaptayalnızca bir yerde yabancılara ait halk kültürü ögesi zikredilmektedir. İranlıların Mecusilikten gelen ateş kültü romanda anlatılmıştır. "Yiğit, Araptan çok İranlıydı; İranlının da ateş sevenlerinin soyundan gelme... o havayı veriyordu." (Sepetçioğlu, 1990, s.29)

DİĞER UNSURLAR

Hayvanlar

Sıklıkla geçen hayvan isimleri bölge hakkında bilgi vermesi bakımından önem arz eder. Arap yarım adasında daha çok deve ve atların çok olması romana da yansımıştır. Bu iki hayvan onların günlük yaşamlarında önemlidir. (Sepetçioğlu, 1990, s.27)

Bitkiler

Özellikle var olan endemik bitkiler, coğrafya hakkında önemli ipuçlarını oluşturur. Romanda da yine bitki adlarına sıkça rastlanır. Bunlara örnek olarak kengeller, hurma ağacı çok fazla kullanılmıştır. Kimi zaman benzetmeler özellikle köken benzetmeleri ağacın köklerine benzetilerek yapılması dikkat çekicidir. Ağaç kültürü ve ağaç sevgisi romanda görülmektedir.

Renk Unsurları

Romanda çeşitli renk unsurları kullanılmaktadır. Ak, kara, mor, siyah gibi pek çok renk gerek sıfat gerekse ad olacak cümle içinde yer almıştır.

Yer Adları

Yer adları, halk biliminin unsurları arasında önemli bir yere sahiptir. Dini ritüeller, turistik geziler ve sahip olduğu şehir kültürü halk tarafından belirlenmiş ve halk algısıyla yapılmıştır. Bu sebeple yer adlarının kökenleri dahi araştırmacıya bazı düşünceler kazandırabilir. Örneği, "Medine" bölgesi Arapça'da "şehir" ma'nasındadır. Araplar, bu bölgeyi bir şehir, merkez olarak

görmüşlerdir. Yine Kütahya, Kutların buraya yerleşmesinden dolayı ismini buradan almıştır.

Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Kutsal Mahpus Ebu Hanife adlı romanındaki şehir adları genel olarak romanın ana karakterini teşkil eden İmam-ı Azam'ın gezip dolaştığı, yaşadığı yeri ihtiva etmektedir. Bu sebeple buradaki şehir adları umumiyetle Orta Doğu coğrafyasına aittir. En başta Ebu Hanife, Kufe'de doğmuş, orada doğmuş ve yetişmiştir. Daha sonra Saray'dan çağrılması üzerine ikinci mekân olarak Emevi sarayını görmekteyiz. Akabinde Mekke'ye yolculuğu başlamaktadır. Komis Şehri, Sefideç, Merve de var olan mekânların arasında yer almaktadır.

Başka bir zaviyeden mekân analizi yaptığımızda iç-dış mekân anlayışıyla romanın kurgulandığı göze çarpar. Ebu Hanife, şehir gibi büyük bir alandan saray gibi küçük bir alana gitmesiyle dar bir mekân, saray mekânından daha dar bir mekana gidişle daha da ufalan bir mekana geçmektedir; daha sonra zindandan çıkmasına izin verilen Ebu Hanife dar alandan geniş alana geçer. Nihayet Mekke'ye giderek Kufe'nin ötesine geçmesiyle beraber daha da geniş alana geçmiştir. Bunu formülize edersek; Geniş>Dar>Dar>Geniş>Geniş şeklindedir. Bu durum okuyucuya romanın genel anlayışında %60 oranında geniş, ferah alanda geçtiğinin izdenimi verir. Geri kalan %40 oranı onun saray yaşantısıdır.

SONUÇ

Makalede Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun 1986 yılında Yeni Haber gazetesinde tefrika edilmeye başlanmış ama gazetenin kapanmasıyla yarım kalan ve daha sonra tamamlanan "Kutsal Mahpus Ebu Hanife" romanında halk bilimine dair izleri tespit edilmeye çalışıldı. Yazar, bu biyografik muhtevalı eserinde gerek Türk gerekse de Arap toplumunun halk kültürüne ait izlerin olduğu görülmüştür. Beş ana başlık ve onlara bağlı alt başlıklarla bu özellikler tasnif edilmiştir. Dini üst başlığının içerisinde ayetler, tasavvuf düşüncesi, ehl-i beyt sevgisi, yemin, dua ve beddua konularına yer verilmiştir. Romanda İslam dininin fakihlerinden biri olan ve İmam-i Azam adıyla anılan Ebu Hanife anlatılmasından dolayı bu bölümde çokça sayılan halk bilimi unsurları bulunmaktadır. İkinci bölüm toplumsal yaşamın ürünleri olan ve daha çok toplumun yaşayış ve pratik yaşama ait olan konular tespit edilmiştir. Kıyafet, para birimi, isim geleneği, halkın düşünce yapısı ve yemek kültürü sıralanmıştır. Farklı bir coğrafya beraberinde farklı kültürü de getirmesine olanak sağlar. Bu sebeple halk bilimi çalışmalarında bu maddi kültürün de incelenmesi gerekmektedir. Üçüncü bölümde daha çok halk biliminin ürünleri olan türkü, şiir ve bölgesel söyleyişler başlıkları arasında toplanmıştır. Bölgesel söyleyişler başlığı altında. Kufe halkının dili nasıl kullandığı, söylemlerini nasıl oluşturduğu üzerine tespitler yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise halk bilimine bakış tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerek Ebu Müslim gerekse Ebu Hanife'nin halk tanımının ne olduğu halk deyince neyi tasavvur ettikleri konusu yer almaktadır. Beşinci bölümde diğer unsurlar olan renkler, hayvanlar, bitki adları anlatılmaya çalışılmıştır. Millî bilinç, kendi kültür ve medeniyet dairesini

tanımlamakla mümkündür. Din ve dini unsurlar ile halk biliminin unsurları da milli kültür ve medeniyetini tanımanın bir parçasını teşkil eder. Mustafa Necati Sepetçioğlu da bu milli bilinci, daha yeni yeni temellenen siyasi ortamda tekrar bu unsurları güçlendirmek amacıyla bu romanları kaleme almıştır (Bknz: Çetin,2007;49).

KAYNAKÇA

Adonis,(2014), Arap Poetikası, Yapı Kredi Yayınları.

Çalık, Etem,(1993), Mustafa Necati Sepetçioğlu Hayatı Sanatı ve Eserleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Çetin, Nihat M.,(2012), Eski Arap Şiiri, Kapı Yayınları.

Çetin, Nurullah, (2007) "Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarının Milli Bilince Katkısı", Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel sayısı, S.49.

Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi (2007), Mustafa Necati Sepetçioğlu Özel sayısı, S. 49.

<http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf#/kuran-meal-2/fatiha-suresi-1/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1> (E.T. 02.01.2016)

Karakoç, Sezai, (2016), İslam'ın Şiir Anıtlarından, Diriliş Yayınları.

Coşkun, Reşad Ekrem, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, ss.63-64, Doğan Kitap yayınları, 2015.

Kumsuz, Nurkal, Mustafa Necati Sepetçioğlu ve Eserleri, <http://www.ulkucudunya.com/index.php?page=haber-detay&kod=6910> (E.T. 29.12.2016)

Necatigil, Behçet,(1999), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Varlık yay: İstanbul.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati,(1990), Kutsal Mahpus Ebu Hanife, Akran yay: İstanbul.

Uzunpostalcı, Mustafa, EBÛ HANÎFE maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.10.